

UDK 314.116-022.252(497.11)“1961/2002“;
314.117:631(497.11)“1961/2002“

Оригиналан научни рад

Original scientific work

Љиљана Живковић
Славољуб Јовановић**УТИЦАЈ ДЕПОПУЛАЦИЈЕ НА ПРОМЕНУ СТРУКТУРЕ
АГРАРНОГ СТАНОВНИШТВА ОПШТИНЕ НЕГОТИН***

Извод: Структуре становништва су важан сегмент географске науке јер се временом мењају услед доминантних природних и друштвених утицаја. Старосна структура је важна за демографски и економски развој јер се готово све друге структуре базирају на њој. Она утиче на формирање фертилног континента који је значајан за биолошку репродукцију становништва и радног континента који је основа развоја сваког друштва.

Кључне речи: промене, аграрно становништво, депопулација, демографска старост

Abstract: The population structures are important segment of geographical science because they change gradually due to dominant natural and social influences. Age structure is important for demographic and economic development for almost all other structures are based on it. It influences the formation of fertile contingent that is significant for biological reproduction of population and labour contingent which is the basis of development of every society.

Key words: changes, agrarian population, depopulation, demographic age

Увод

Старење становништва спада у најбурније демографске промене и процесе. Због свог синтезног карактера представља основ за сва друга демографска проучавања. Све компоненте кретања становништва, фертилитет, морталитет и миграције, утичу на старосно-полну структуру, која има свој повратни утицај на становништво. Тако са опадањем стопе фертилитета, удео омладине у укупном становништву опада, а повећавају се удели средовечног, а затим и старог становништва. У старосној структури долази до изражаја демографски развој дате популације у току дужег раздобља (Брезник Д., 1980). Старосна структура становништва, као демографски оквир формирања свих виталних континената и унутрашњи фактор будућих демографских токова, представља синтезни индикатор стања и квали-

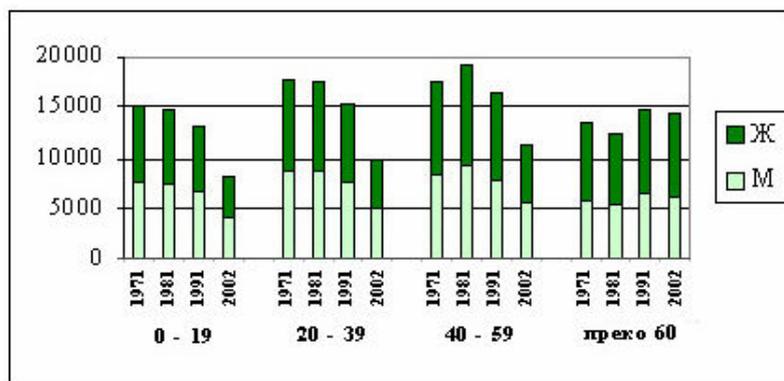
---

* Рад представља резултат истраживања на пројекту 146015, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

тета популације (Војковић Г., 1997). Процес старења становништва, је један од основних особености популације која се налази у завршним фазама демографске транзиције, што је једно од обележја проучаваног простора. Осим смањивања фертилитета, на измене у старосној структури деловали су и други демографски и недемографски фактори (диференцијални морталитет, миграције, друштвено-економска развијеност).

Старосна структура становништва спада у групу најважнијих обележја демографске слике становништва општине Неготин. При томе се узима као један од показатеља достигнутог степена развоја становништва и као инструмент за сазнавање демографске прошлости и предвиђања демографске будућности. Анализа старосне структуре становништва општине заснива се на посматрању удела великих старосних група (младог до 19 година, млађег средовечног од 20 до 39 година, старијег средовечног од 40 до 59 година, и старог преко 60 година), индекса старења, као и просечне старости становништва.

Старосну структуру општине Неготин одликују значајне промене у другој половини XX века. Тада је почео бржи процес старења становништва и краће одржавање младе старосне структуре. То је важан фактор даљег економског, социјалног и културног развоја и поред чињенице да постоји поларизација у нивоу старења становништва по насељима. Опадање фертилитета током дужег временског периода је основни узрок демографског процеса старења, а општина је од давнина позната по томе што се породица задржавала на рађању само једног детета из економских разлога. Демографски процес старења карактерише пораст удела старог и старијег средовечног становништва и опадање удела младог становништва.

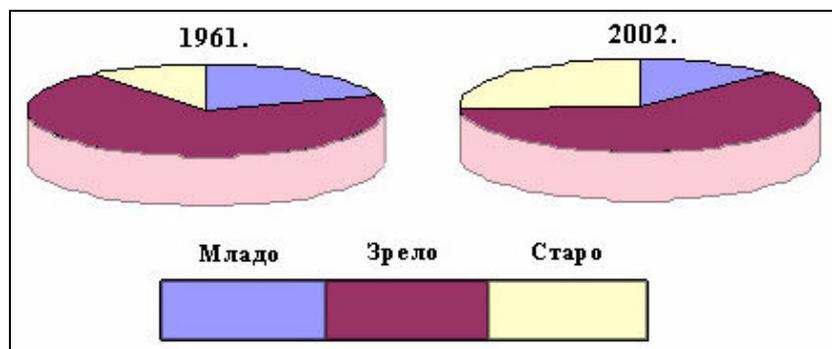

Слика 1. – Становништво по полу и великим старосним групама

Удео старог становништва (старијег од 60 година) порастао је у пописном периоду од 1961. до 2002. године са 15,6% на 32,4%, док у свету износе од 4% до 17% (Брезник Д., 1980). Истовремено удео младог станов-

ништва (од 0 до 19 година) опао је са 26,1% на 18,6. Најзад, ако се посматрају подаци за средовечно становништво приметно је опадање за млађе средовечно (од 20 до 39 година старости) са 32,3% на 29,2%, а код старијег средовечног становништва (од 40 до 59 година старости) дошло је до пораста са 25,9% на 27,2%. “Индекс старења показује у свету веома широки интервал варијација (од 0,10 до 0,65) а теоријски могуће су још веће варијације” (Брезник Д., 1980). Шездесетих година неповољне индексе старења преко 1 имала су насеља Тамнич и Рајац 1,40, док су насеља Милошево и Неготин имали индексе старења 0,32 односно 0,36. По попису 2002. године ситуација је више него алармантна јер су само два насеља Милошево и Неготин задржала индекс старења испод 1, док се код осталих насеља он добио екстремне вредности (Браћевац 6,11, Тамнич 8,84 и Смедовац чак 10,9).

Када се становништво Крајине подели на градско и сеоско и посматра кроз категорије младо (0–14 година), зрело (15–64) и старо (више од 64 године) запажа се укупан пораст градског становништва у односу на сеоско, чему је шездесетих година допринео развој индустрије у граду. Такође, запажа се опадање зрелог становништва укупног проучаваног простора: 1961. њихов удео је износио 69,6%, а 2002. године 60,4%. Истовремено удео младог становништва се смањује, тако да подаци последњег пописа показују њихово учешће од свега 13,4% у укупном становништву, док се удео старих лица повећава са 10,6% у 1961. на 26,2% у 1991. години. У анализираном периоду вредности индекса старења градског становништва крећу се од 0,29 до 0,73, док су вредности код сеоског од 0,58 до 3,2.

Слика 2. – Старосна структура становништва општине Неготин

Посматрајући очигледни пораст старог становништва и стално опадање удела младог становништва може се закључити да је процес старења становништва у току због смањења наталитета, у даљој перспективи наталитет ће бити на још нижем нивоу јер ће у репродуктивно доба улазити оне старосне групе које су проистекле из овог периода ниског наталитета. Тада радна снага постаје стационирана, а већа привредна производња ће се

постићи само повећањем продуктивности рада, што би због све већег старења становништва било врло тешко, затим општа стопа морталитета ће почети још више да расте под овако израженим утицајем процеса старења.

Становништво општине у погледу нивоа на којем се налази процес старења је регионално диференцирано што доводи до интензивнијих миграционих кретања. Јачањем демографске транзиције и свих видова миграционих кретања процес старења становништва је последњих година достигао озбиљне размере. Токови преразмештаја становништва довели су до различитих интензитета старења у Неготину и у сеоским насељима. Крајем посматраног периода уочава се велика диверзификација старосног састава градског и сеоског становништва, иако је тренд смањивања младог и зрелог становништва присутан у обе средине. Процес релативног опадања младих одвијао се много брже у сеоским насељима. Због иселавања младог становништва сеоских насеља, опадања наталитета и повећања смртности, као и појаве биолошке депопулације, процес старења у селима постао је све интензивнији. Тако је проценат старог становништва порастао са 11,1% у 1961. на 26,2% у 2002. години (статистички подаци за последњу пописну годину дати су за становништво у земљи, без радника и чланова њихових породица који су на раду у иностранству). Индекс старења у сеоским насељима у 2002. години је 3,2%. Насупрот томе, у Неготину је заступљеност старих незнатно већа (иако њихов број расте) и индекс старења је благо порастао на 0,73. У градском насељу бележи се апсолутни пораст, али релативан пад младог становништва у периоду 1961–2002. година. Старосни састав градског становништва указује на то да је и у градском центру присутно демографско старење.

Утицај депопулације на структуру аграрног становништва

Интезивно демографско старење узроковано је процесом депопулације која је основна особеност демографског развоја општине Неготин. Овај вид бројног опадања популације изразит је на овом простору. С обзиром на неуједначене промене кретања броја становништва по насељима и њиме условљен репродуктивни модел понашања уочљива је и диспропорција у стадијумима старења становништва по насељима општине. Уочавање процеса старења становништва можемо приказати на основу класификације стадијума демографске старости становништва Г. Пенева. Према подели на седам различитих стадијума, почев од ране демографске младости до најдубље демографске старости на основу пет различитих показатеља (просечна старост, удео становништва млађег од 20 година, удео становништва млађег од 40 година, удео становништва старог 60 и више година и индекс старења) можемо закључити да је старосни састав становништва шездесетих година карактерисао тип демографске старости (Пенев Г., 1990).

Удео младог становништва износио је 26,1%, удео млађих од 40 година је био 58,4%, стари 60 година и више чине 15,6%, док је индекс старења 0,59. Наведен однос важнијих старосних група и тип старосног састава становништва шездесетих година последица је дотадашњег модела смањене природне репродукције и изражене миграције младог становништва ка централном насељу Неготину, као и емиграција радне снаге на привремену рад у иностранство (Живковић Љ., 2002). У условима транзиције природне репродукције, опадања плодности женског становништва и повећања емиграције наставио је да се развија одавно започет процес демографског старења становништва општине.

Према показатељима старосног састава у попису 2002. године становништво општине је у дубокој демографској старости: удео младих до 19 година износио је 18,6%, удео млађих и старијих средовечних је 48,9%, стари 60 година и више чине 32,5% а вредност индекса старења је 1,94. Интензивним развојем процеса старења измењени су односи појединих важнијих старосних група у укупном становништву. Такође је извршена просторна поларизација у погледу достигнутог нивоа старења становништва по насељима. Према стању старосног састава у 1961. години девет насеља је припадало типу који се означава као праг демографске старости, 21 насеље је карактерисала демографска старост, шест насеља се налазило у дубокој демографској старости (Браћевац, Вељково, Ковилово, Поповица, Смедовац, Трњане), а три насеља, Рогљево, Тамнич и Рајац у стадијуму најдубље демографске старости. Класификацијом података за 2002. године у стадијуму демографске старости био је само град Неготин, док сва остала сеоска насеља се налазе у стадијуму рангираном као најдубља демографска старост (Живковић Љ., Шабић Д., 2003).

У 1991. години стање на терену је имало позитивнија обележја. Стадијум означен као праг демографске старости карактерисао је градско насеље (Неготин), а у стадијуму демографске старости било је само сеоско насеље Уровица. У стадијуму издвојеном као дубока демографска старост налазило се девет насеља (Дупљане, Душановац, Злокуће, Милошево, Малајница, Плавна, Прахово, Радујевац и Самариновац). Сва остала насеља, а има их 28 су у 1991. години забележила најдубљу демографску старост, јер су највише захваћена биолошком депопулацијом и снажним иселјавањем. Све наведено указује на поларизацију општине само између градског центра Неготина и осталих сеоских насеља у погледу нивоа и тока процеса старења становништва. Чињеница да се деведесетих година 20. века у најдубљој демографској старости налази 70% насеља, а 2002. године само град Неготин није у том стадијуму, показује да је проучавани простор више не располаже демографским виталним потенцијалима, што претставља неповољну претпоставку даљег демографског, економског, социјалног и културног развоја.

Почетком посматраног периода није било битнијих разлика између Неготина и сеоских насеља. Удели младог становништва показују благо варирање у односу на тип насеља док су удели најстаријих били готово идентични у оба типа насеља. Заступљеност младих показује да су се центри репродукције тада налазили у сеоским насељима. Највеће разлике су се уочавале у средовечном контингенту, који је у граду био млађи, и индикатор су започетих процеса мигрирања у градско насеље, као и трансфера у непољопривредне делатности.

Старење становништва које се одвија у општини последица је ниске репродукције становништва, али и интензивираних миграционих кретања, због чега је овај простор изразито депопулациони. Процес депопулације се непосредно одражава на све структурне промене. У том контексту могу се тумачити и промене на релацији село-град, с обзиром на то да се само у градском (Неготин) број становника повећавао. Промене у квалитету популације дешавају се, не само под утицајем економског и културног развоја, већ и под утицајем јаких демографских фактора. Процес старења сеоског становништва дошао је до критичне тачке јер сви демографски показатељи указују да је сеоско становништво захватио процес биолошке депопулације. Сеоско становништво се у посматраном периоду смањило за четвртину, удео младих се у истом периоду смањило за 49%, док је број старих порастао за 70%. Процес демографског старења нарочито је интензиван у периоду 1991–2002. године и његов тренд ће се наставити даље.

Промене структуре аграрног становништва

Када се заступљеност пољопривредног становништва посматра као показатељ нивоа привредне развијености, општина Неготин има неповољну економску структуру. По попису 2002. године имала је 16,7% пољопривредног становништва, што је више од просека за централну Србију (14%). У сеоским насељима општине удео пољопривредног становништва у укупном у сеоским насељима је 24,4%, а у граду 1,6%.

По попису из 2002. године, високо учешће пољопривредног становништва (преко 50%) има четири од 39 насеља у општини, а у селима Рогљево и Малајница пољопривредници чине више до 59% становништва. Ниске уделе (испод 20%) бележи Неготин (1,6%) и још 14 сеоских насеља. Подлежући општој законитости друштвеног развоја, пољопривредно становништво се редуковало и у општини Неготин, па је данашње стање резултат процеса деаграризације, који се, нарочито после 60-их година, одвијао на овом простору. У периоду од 1953. до 2002. године број пољопривредног становништва опао је више од пет пута, са 54 239 на 9 606. Поређењем најновијих структура са структурама из 1953. године, уочава се да се напуштање пољопривреде одвијало споријим темпом него у централној

Србији (54,2% у 1953. и 18% у 1991). Ипак деаграризација у општини започела је касније, на шта указују виши почетни нивои учешћа аграрног становништва (79,2%).

У сеоским насељима, 1953. године, пољопривредно становништво је чинило 84,3% популације, а његово учешће у селима се кретало у распону од 55% у Прахову до 98% у Дупљану, чак 25 насеља општине имало је уделе пољопривредника веће од 90%, а 12 насеља веће од 80%. Најбрже структурне промене и највећи пад учешћа аграрне популације десиле су се у насељима Неготин и Прахово. У већини насеља опадање броја пољопривредних становника одвијао се брже од опадања њиховог учешћа. Обрнут процес присутан је само у централном насељу Неготин и приградском насељу Милешево, јединим насељима која бележе пораст становништва. С обзиром да се у осталим насељима одвија процес депопулације, деаграризација је последица не само трансфера из пољопривредних делатности, већ и дерурализација.

У структури пољопривредног становништва општине дошло је до крупних промена јер је број лица која се баве пољопривредом у константном паду. По попису од 1953. године овде је живело 54 239 пољопривредних становника, а 70,3% их је било активно у односу на укупно пољопривредно становништво. По попису из 2002. године број пољопривредних становника се петоструко смањио и износи свега 9 606 лица, а од тог броја 81,2% их је активно. Осим драстичног смањења пољопривредног становништва, старосна структура активног пољопривредног становништва је неповољна. Око 60% активног пољопривредног становништва је старије од 55 година старости, односно 70% је старије од 50 година.

На основу наведених података може се закључити да пољопривреда, као основна привредна грана општине, има перспективу у оним сеоским насељима која имају повољнију старосну структуру, односно млађе становништво. Овде се углавном мисли на насеља (Милошево, Јабуковац) где демографско старење и девитализација села није узела маха као што је на целом простору општине. Ниједно сеоско насеље нема повољну старосну структуру, као основу будућег привредног развоја. Поред индивидуалних пољопривредника, носиоци развоја пољопривреде су пољопривредне задруге у Радујевцу, Штубику, Неготину, Рајцу и Јабуковцу. Поред пољопривредне производње и прераде, поменуте пољопривредне организације се баве трговином и откупом пољопривредних производа и мада запошљавају релативно број радника њихов значај је велики. Кооперативни односи се одвијају у ратарству, виноградарству, воћарству, сточарству као и у другим делатностима које су везане за пољопривреду. Последњих година, делатност пољопривредних организација ограничена је због тешких економских прилика у земљи. Све се то веома негативно одразило на производњу, нарочито индивидуалних произвођача.

Табела 1. – Учешће пољопривредног становништва у укупном становништву

Р.б.	Насеље	Ук. ст. 53.	Ук. пољ. 53.	%	Ук. ст. 02.	Ук. пољ. 02.	%
	Општина	64 358	54 239	79,2	57 379	9 606	16,7
	Град	6 982	1 105	13,4	19 314	315	1,6
	Сеоска нас.	57 376	53 134	89,2	38 065	9 291	24,4
1	Александровац	1 031	996	88,5	934	275	29,4
2	Браћевац	1 764	1 599	87,8	533	146	27,4
3	Брестовац	780	711	91,2	365	137	37,5
4	Буковче	2 765	2 612	90,9	2 263	423	18,7
5	Вельково	560	504	82,8	257	67	26,1
6	Видровац	1 655	1 605	93,1	1 013	285	28,1
7	Вратна	565	530	93,4	427	157	36,8
8	Дупљане	1 293	1 259	97,9	882	296	33,6
9	Душановац	2 515	2 364	85,8	2 098	302	14,4
10	Јабуковац	4 592	4 209	88,9	2 756	841	30,5
11	Јасеница	1 130	1 080	95,8	627	213	34,0
12	Карбулово	871	838	95,3	528	233	44,1
13	Кобишница	2 935	2 707	89,4	2 356	424	18,0
14	Ковилово	899	847	94,5	580	221	38,1
15	М. Каменица	1 252	1 203	94,9	889	132	14,8
16	Малајница	1 255	1 213	97,0	908	539	59,4
17	Милошево	800	745	87,5	902	115	12,7
18	Михајловац	1 821	1 689	91,3	1 417	148	10,4
19	Мокрање	1 908	1 799	94,0	1 150	274	23,8
20	Плавна	1 866	1 803	94,9	1 087	620	57,0
21	Поповица	1 063	1 001	93,2	538	161	29,9
22	Прахово	2 174	1 787	54,8	2 235	90	4,0
23	Радујевац	2 700	2 487	8,8	2 467	462	18,7
24	Рајац	1 431	1 267	80,5	449	45	10,0
25	Речка	1 250	1 155	92,0	520	208	40,0
26	Рогљево	614	547	89,9	193	135	69,9
27	Самариновац	935	892	87,8	803	89	11,1
28	Сиколе	1 753	1 599	90,3	863	332	38,5
29	Слатина	1 141	1 105	94,9	982	140	14,3
30	Смедовац	514	488	89,6	163	82	50,3
31	Србово	972	921	91,8	918	189	20,6
32	Тамнич	1 381	1 263	87,5	354	98	27,7
33	Трњане	1 008	964	93,7	537	185	34,5
34	Уровица	3 429	2 831	93,6	2 629	481	18,3
35	Црномасница	715	699	89,9	327	125	38,2
36	Чубра	1 296	1 239	93,5	639	133	20,8
37	Шаркамен	821	785	93,9	403	155	38,5
38	Штубик	1 930	1 757	87,3	1 073	333	31,0

Извор: Попис 1953, Основни подаци о становништву, СЗС, књ. 14, Београд, 1956. Попис 2002, Домаћинства, пољопривредно становништво и пољопривредни фондови домаћинства, СЗС, Београд, 2002.

Од 1953–2002. године дошло је до смањења броја активних жена у пољопривреди. Тако је 1953. тај број износио 22 609, а 2002. године 3 161. Интензивније смањење броја активних мушкараца настаје после 1971. године када је активних жена било више за 3 366.

Трансфер становништва из пољопривреде у непољопривредне делатности поред позитивних страна као што је пораст запослености и развој секундарних и терцијарних делатности, као и веће могућности образовања становништва, има и негативне ефекте. Смањење броја сеоског и пољопривредног становништва има за последицу повећање необрађених површина (промене на терену се не поклапају са катастром, јер домаћинства не пријављују промену намене површина) и погоршање старосне структуре активног пољопривредног становништва. Пољопривреду и сеоска насеља углавном напуштају млади, прогноза је да ће се и даље смањивати број активног пољопривредног становништва, а истовремено ће се погоршавати његова старосна структура која је за више од 80% насеља Неготинске крајине у стадијуму дубоке демографске старости, што ће даље утицати негативно и на саму организацију пољопривредне производње. Процес деаграризације огледа се и у смањивању удела активног пољопривредног становништва у укупно активном становништву општине. У посматраном периоду он је смањен са 87,3% на 61,4%. У привредној структури општине пољопривреда више нема тако доминантну улогу као што је имала 60-их година, мада њен релативни значај за активност становништва опада спорије него у централној Србији. У сеоским насељима активно пољопривредно становништво чини више од половине активног ст., док је у градском насељу значај пољопривреде за активност становништва маргиналан. Посматрано учешће значајно варира и у сеоским насељима, од 4,0% у Прахову до 59,4% у Малајници. Сеоска насеља са високим уделима активних пољопривредника у активном ст. нису добро саобраћајно повезана и максимално су упућена на пољопривредну производњу. Како су ово депопулациона насеља, упоредо са иселјавањем испољава се старење аграрне популације.

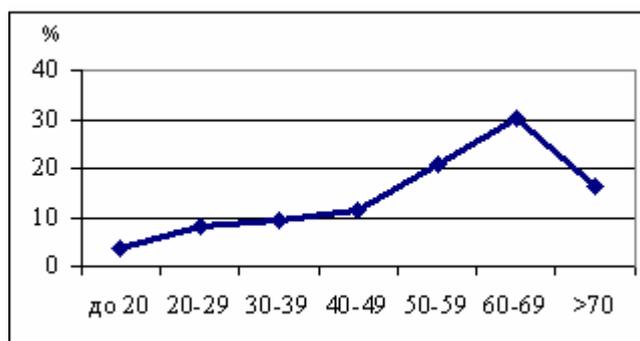
Осим апсолутног и релативног опадања пољопривредног становништва, на проучаваном простору је дошло до великих промена у структури пољопривредног становништва. Наиме стопа активности се током посматраног периода повећала са 60,2% на 81,2%. Оваква динамика резултат је неравномерног пада пољопривредног у укупном становништву и активног пољопривредног у активном становништву општине. С обзиром да се први одвија брже, стопа активности преосталог становништва у пољопривреди се повећава. На повећање стопа активности утиче и чињеница да се активно становништво у пољопривреди регрутује и ван континента радноспособног становништва, односно раније се активира и дуже остаје активно, о чему сведочи компаративна анализа величине овог континента и броја активних пољопривредника у типично пољопривредним насељима.

Табела 2. – Укупно и активно пољопривредно становништво по типу насеља

	Општина	Негот.	Ост. н.	Општина	Негот.	Ост. н.
	1961.			1981.		
Пољопр. станов.	51 606	1 153	50 453	29 632	351	29 281
% у укупном ст.	78,9	13,4	88,9	46,3	2,3	60,2
Активно пољопр.	38 776	513	38 263	24 116	228	23 888
% у ук. активном	87,3	16,1	92,8	69,4	3,4	85,3
Стопа активн.	75,1	44,5	75,8	81,4	65,0	81,6
	1991.			2002.		
Пољопр. станов.	20 377	625	19 752	9 606	315	9 291
% у укупном ст.	34,2	3,6	46,8	16,7	1,6	24,4
Активно пољопр.	16 547	158	16 389	6 734	140	6 594
% у ук. активном	61,3	2,3	50,0	27,2	1,7	64,1
Стопа активн.	81,2	25,3	83,0	56,9	17,3	40,6

Извор: *Попис 1961, Пољопривредно становништво, књ. 15, Београд, 1966. Попис 1971, Пољопривредно становништво, књ. 11, Београд, 1973. Попис 1991, Домаћинства, Пољопривредно становништво и пољопривредни фондови домаћинства, књ. 7, Београд, 1994. Попис 2002, Пољопривредно становништво, Београд, 2002.*

Стопе активности пољопривредног становништва у сеоским насељима, 1953. године су се кретале у распону од 62,8% у Прахову до 82,6% у Карбулову. Према подацима пописа 1991. године распон је повећан и креће се од 29,7% у Прахову до 76,1% у Рајцу. Свега седам села (Браћевац, Карбулово, Плавна, Речка, Тамнич, Трњане, Шаркамен) има стопу активности пољопривредног становништва већу од 70%. У депопулационим сеоским насељима стопа активности се повећава под утицајем демографских фактора, пре свега старења становништва. Преостало становништво у селима бави се екстензивном пољопривредом.

Слика 3. – Старосна структура активног пољопривредног становништва

Полна структура активног пољопривредног становништва је у протеклом периоду битније промењена. Стопа маскулинитета активног пољо-

привредног становништва из 1953. године (865,8), данас је 838,1. Општина Неготин бележи веће уделе активних жена у пољопривреди (79,7%) него централна Србија (51,3%). Мада су и почетком периода забележени велики удели женске радне снаге у пољопривреди (само у шест села су били мањи од од 50%, у селима Брестовац, Милошево, Дупњане, Јасеница, Рогљево, Смедовац), процес феминизације пољопривреде је одмакао, а посебно се запажа у насељима – Браћевац, Речка, Тамнич, Карбулово где 70% радне снаге чине жене. Промене старосне структура активног пољопривредног становништва у општини показује да пољопривреда на крају XX и почетку XXI века почива на остарелим демографским потенцијалима, због чега ће њен значај у будуће још више слабити.

Радна снага у пољопривреди има изузетно неповољну старосну структуру. Више од половине активних пољопривредника (67,3%) чине лица која су старија од 50 година. Удели младих су маргинални, па је у односу на централну Србију структура неповољнија. Разлоге ових промена треба тражити у смањеној репродукцији пољопривредног становништва, као и иселјавању млађег радно-способног становништва из села и трансферу у непољопривредне делатности, чиме се процес демографског старења радне снаге у пољопривреди убрзава.

Стопе активности пољопривредног становништва у 1991. години у општини знатно су веће од стопа активности у непољопривредним делатностима, а искоришћеност радног континента је 81,2%. Искоришћеност радног континента женског становништва је 78,7%, а мушког 84,4%. Специфичне стопе активности су изузетно високе, преко 90%, у свим петогодишњим старосним групама. У доби од 15 до 24 године искоришћеност је 96,1% код мушког и 80,7% код женског становништва, на основу чега се може закључити да постоје резерве радне снаге у пољопривреди. Издржавано пољопривредно становништво чине млади до 19 година који се школују (највероватније за непољопривредна занимања), па се може очекивати даљи процес деаграризације. Феминизација пољопривреде такође се неповољно одражава на њен садашњи и будући развој. Непосредан показатељ неповољних тенденција је и доминација женског становништва старијег од 50 година у активном пољопривредном становништву (79,8%). Како традиционалан образац подразумева и велико ангажовање жена у домаћинству и породици, и како у тим годинама опада радна способност и продуктивност рада, то непосредно утиче на обим пољопривредне производње.

Закључак

У општини Неготин се запажа велика диференцијација структура на релацији село-град. Диференцијација села и града се у другој половини XX века интензивирала јер су интензивирани и процеси урбанизације, пар-

тиципација урбаног становништва је порасла са 10,8% на 29,1%. Промене у броју и структури пољопривредног становништва општине, указују да су се на њеној територији одвијали процеси који су карактеристични за целу централну Србију – демографско старење, деаграризација, сенилизација и феминизација пољопривреде. Сви ови процеси су интензивирани и доживљавају територијалну експанзију. Исељавања из руралног простора је смањило резерве радне снаге у пољопривреди. У овом, некада изузетно значајном аграрном простору, значај пољопривреде постепено замире и почива на десеткованим демографским потенцијалима. Иако се привредне структуре мењају, примарни сектор и даље има најважнији удео у структури привреде и доминира у 37 насеља. Више од половине запослених у секундарном сектору је из градског насеља.

Посебно су значајни просторни аспекти структурних промена. За диференцијацију насеља по структурним обележјима од пресудног је значаја био њихов географски и саобраћајни положај. Тако се на територији општине Неготин запажа да насеља дуж путног правца и у близини административног центра имају брже структурне промене (Милошево, Прахово, Самариновац, Кобишница, Буковче, Радујевац). У њима је нешто повољнији старосни састав, образовни ниво становништва, а самим тим и демографски потенцијал за будући развој.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Брезник, Д. (1980). *Демографски методи и модели*. Београд: Институт друштвених наука.
- Војковић, Г., Девеџић, М. (1997). Регионални развој и демографски токови у СР Југославији. Универзитет у Нишу, Економски факултет, Ниш.
- Живковић, Љ. (2002). Старосна и полна структура становништва Неготинске крајине. У *Проблеми ревитализације пограничних крајева Југославије и Републике Српске*. Београд: Географски факултет
- Живковић, Љ., Шабић, Д. (2003). Нека демографска обележја Неготинске крајине. У *Еколошка истина*. Д. Милановац.
- Пенев, Г. (1990). Миграција и старење становништва. Погледи на миграције становништва Југославије, Универзитет у Београду, Институт демографских наука, Београд.
- Попис 1953, Основни подаци о становништву, СЗС, књ. 14, Београд, 1956.
- Попис 2002, Домаћинства, пољопривредно становништво и пољопривредни фондови домаћинства, СЗС, Београд, 2002.
- Попис 1961, Пољопривредно становништво, књ. 15, Београд, 1966.
- Попис 1971, Пољопривредно становништво, књ. 11, Београд, 1973.
- Попис 1991, Домаћинства, пољопривредно становништво и пољопривредни фондови домаћинства, књ. 7, Београд, 1994.
- Попис 2002, Пољопривредно становништво, Београд, 2002.

Ljiljana Živković
Slavoljub Jovanović

**THE INFLUENCE OF DEPOPULATION ON THE CHANGE IN THE
STRUCTURE OF AGRARIAN POPULATION IN NEGOTIN MUNICIPALITY**

Summary

In Negotin municipality large differentiation is noticed between the village-town structures. The differentiation between village and town intensified in the second half of the 20th century because of intensified urbanisation processes, the participation of urban population increased from 10.8% to 29.1%. Changes in the number and structure of agrarian population in the municipality indicate that the processes developing on its territory are those that have been characteristic for the whole central Serbia-demographic ageing, deagrarization, senilization and feminisation of agriculture. All these processes have intensified and experienced territorial expansion. Migration from rural areas decreased the reserve of labour force in agriculture. The significance of agriculture gradually dies away in this once extremely important agrarian area and it is based on decimated demographic potentials. Although economic structures change, the primary sector still has the most important share in the structure of economy and dominates in 37 settlements. More than a half of employed in the secondary sector are from urban settlement. The spatial aspects of structural changes are of special significance. Demographic and traffic position of the settlements are of the crucial significance for their differentiation by structural characteristics. Thus, on the territory of Negotin municipality the structural changes are noticed to be more rapid at settlements along the road direction and near administrative centre (Milosevo, Prahovo, Samarinovac, Kobisnica, Bukovce, Radujevac). Age structure and educational level of population are more favourable in them, as well as demographic potential of future development.